

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบรรลุลหกรรมแบบฉบับล้นของพระพุทธานิกายเซน สำนักรินไซ” ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ในการวิจัยไว้ ๓ ข้อ คือ เพื่อศึกษาพัฒนาการของพระพุทธานิกายเซน สำนักรินไซ เพื่อศึกษาการบรรลุลหกรรมในพระพุทธานิกายเซน และเพื่อศึกษาวิเคราะห์การบรรลุลหกรรมแบบฉบับล้นในพระพุทธานิกายเซน สำนักรินไซ โดยที่การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากตำราเอกสารทางวิชาการโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับนิกายเซนและสำนักรินไซ รวมถึงพระไตรปิฎก และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสามารถสรุปผลตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

พัฒนาการของพระพุทธานิกายเซน สำนักรินไซ หรือที่นิยมเรียกกันว่ารินไซเซน เริ่มต้นจากที่พระพุทธเจ้าได้ทรงหยิบดอกไม้อ่อนหนึ่ง ซึ่งมีผู้มาบูชาพระองค์ขึ้นไว้ในพระหัตถ์ มิได้ตรัสว่าอย่างไร พระสงฆ์ทั้งปวงก็พากันนิ่งอยู่ มีแต่พระมหากัสสปเถระที่ได้เห็นพระพุทธองค์ทรงยกดอกไม้อ่อนนั้น ก็แย้มโอษฐ์ เมื่อพระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นจึงทรงมอบช่อดอกไม้นั้นให้ แล้วตรัสว่า “ดูกรมหากัสสปะ เราขอมอบทรัพย์ อันประเสริฐ คือ โลกุตตรธรรมนี้ให้แก่เธอ ณ บัดนี้” ลัทธิเซน เชื่อว่าเซน เกิดขึ้นตั้งแต่ขณะนั้นเป็นต้นมา ภายหลังในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ พระโพธิธรรมได้จาริกไปยังประเทศจีนซึ่งในขณะนั้นพระพุทธานิกายเซนได้แพร่หลายไปทั่วแล้ว นักปราชญ์ นักศึกษาและพระเถระจีนหมกหมุ่นอยู่กับการท่องจำพระสูตรและพระไตรปิฎกเป็นอย่างมาก กล่าวกันว่าท่านโพธิธรรมนั่งหันหน้าเข้าฝาทำสมาธิอยู่บนเขาเส้าหลินนานถึง ๙ ปี จนมีชื่อเสียงเลื่องลือกันไป ทำให้มีการสืบทอดและศิษยานุศิษย์จำนวนมากจนเกิดเป็นลัทธิฉาน (Chan) หลังจากท่านโพธิธรรมมีการสืบทอดลัทธิฉานนี้ ต่อมาอีก ๖ รุ่น ซึ่งมีท่านฮุ่ยเน้ง (เว่ยหลาง) เป็นพระสังฆปริณายกองค์สุดท้ายและถือเป็นผู้ก่อตั้งสำนักฉาน (Sudden School) ส่วนท่านรินไซถือเป็นศิษย์รุ่นที่ ๕^๑ ที่เผยแผ่นิกายเซนในประเทศจีนนับจากท่านฮุ่ยเน้ง

^๑ เอี่ยมมาร์ด ชเลอเกล, **บันทึกของรินไซ**, แปลโดย จงชัย เจนหัตถการกิจ, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๑๖.

ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ ท่านเอไอไซ ซึ่งเป็นพระชาวญี่ปุ่น (Eisai พ.ศ. ๑๖๘๔-๑๗๕๘) ได้จาริกไปศึกษาลัทธิฉานจากสำนักหลินฉีในประเทศจีน และกลับมาก่อตั้ง สำนัก “รินไซเซน” (Rinzai Zen) ขึ้นในประเทศญี่ปุ่นในปี พ.ศ. ๑๗๓๔ สำนักรินไซเซนเป็นสำนักที่มีบทบาทสำคัญในการประยุกต์เซนเข้ากับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่น เช่นการต่อสู้ การดื่มชา การจัดดอกไม้ เป็นต้น

วิธีปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม หรือที่เรียกว่า “ซาโตริ” ของรินไซเซนนั้น ไม่มีขั้นตอนการปฏิบัติที่ชัดเจน แต่มีแนวคิดพื้นฐานว่า มนุษย์ทุกคนมีความสามารถที่จะเข้าถึงซาโตริ ซึ่งเป็นประสบการณ์ตรงทางศาสนาได้ เนื่องจากทุกคนมีพุทธภาวะ (จิตเดิมแท้ หรือ จิตหนึ่ง) อยู่ภายในตัวเองอยู่แล้ว พุทธภาวะนี้แต่เดิมใสสะอาดบริสุทธิ์แต่ถูกอวิชชาบดบังไว้ทำให้มองไม่เห็น การจะกำจัดอวิชชา ก็คือการพยายามเข้าสู่ภาวะดั้งเดิมนั้น ต้องฝึกฝนด้วยการทำจิตให้บริสุทธิ์ไม่แยกแยะวิเคราะห์สิ่งใด ๆ แบบทวิลักษณ์ (Dualistic) ศิษย์รุ่นหลัง ๆ ได้พยายามพัฒนาวิธีการในการสอนอบรมเพื่อให้เข้าถึง ซาโตริ วิธีหรือแนวปฏิบัติที่สำคัญได้แก่ การทำซาเซน (Zazen) ซึ่งคือการนั่งขัดสมาธิเพื่อรวมจิตใจให้แน่วแน่ การจดจ่อถอดปริศนาธรรมโกอัน (Koan) และการโต้ตอบธรรมโดยไม่ผ่านการคิดพิจารณาอย่างทันทีที่เรียกว่า มอนโด (Mondo) ซาโตรินี้สามารถแบ่งได้ ๕ ระดับเรียกว่า โกอิ (Go-I) โดย ๓ ระดับแรกเป็นการตระหนักรู้ (Noetic) ระดับที่ ๔ เป็นภาวะทางอารมณ์ (Affective) และระดับ ๕ เป็นภาวะทางจิต (Conotive) ระดับโกอิ ๕ ระดับมีดังนี้

๑. โชจูเฮ็น (Sho Chu Hen) ผู้ปฏิบัติจะสำนึกได้ว่า พุทธภาวะซึ่งเป็นสิ่งสูงสุดได้ดำรงอยู่ในตัวของผู้ปฏิบัติจริง

๒. เฮ็นจูโช (Hen Chu Sho) ผู้ปฏิบัติจะเร่งพยายามที่จะกำจัด อวิชชา ที่เกาะเกี่ยวตนอยู่ โดยพยายามที่จะไม่ยึดติดในทวิลักษณ์ ตั้งมั่นบำเพ็ญกุศล หลีกเว้นบาปกรรมแม้เพียงเล็กน้อย

๓. โชจูไร (Sho Chu Rai) ผู้ปฏิบัติจะรู้สึกตัวตนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพุทธภาวะไม่ยึดติดในทวิลักษณ์ เป็นภาวะที่ไม่มีตัวตนและจิตเหลืออยู่

๔. เคนจูชิ (Ken Chu Shi) ผู้ปฏิบัติสามารถจัดอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ออกไปได้หมดสิ้น จะดำเนินชีวิตไปอย่างเหนือความขัดแย้งทางปัญญา (intellectual paradoxes) มองเห็นทุกอย่างอย่างเป็นองค์รวม (totalistics) ถือเป็นภาวะซาโตริที่สมบูรณ์พร้อม

๕. เคนจูโต (Ken Chu To) ผู้ปฏิบัติจะดำรงชีวิตอยู่เหนือการแบ่งแยกใด ๆ ไม่มีความรู้สึกว่าตนเองบรรลุแล้วหรือยังไม่บรรลุ เพราะปราศจากอุปาทานที่จะยึดมั่นอีกต่อไป ไม่หวั่นไหวไปกับสิ่งใด ๆ มุ่งหน้าบำเพ็ญประโยชน์เพื่อชาวโลก เป็นภาวะอิสระภายในที่สมบูรณ์แบบ

ในด้านหลักคำสอน แม้รินไซเซนจะมีวิธีการอธิบายตีความที่แตกต่างจากพระพุทธศาสนาเถรวาทอยู่บ้างแต่ก็คือองค์ธรรมหลัก ๆ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น ไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท หรือแม้แต่โอวาทปฏิมอขที่ ดร. ชูชุกิสรูปไว้ว่า “ในหลายครั้งเซนอาจดูเหมือน ลึกลับ กำกวม และ

เต็มไปด้วยข้อขัดแย้ง แต่ความจริงทั้งหมดนี้เป็นเพียงวินัยทางศาสนา (discipline) ที่เรียบง่ายที่สอนเพียงให้คนทำความดี (to do goods) ละเว้นความชั่ว (to avoid evil) ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ (to purify one's own heart) และอยู่ในวิถีของพุทธะ (Buddha Way)”^๒

จากการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยสรุปได้ว่าการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาของทุกนิกาย ทุกสำนัก รวมทั้งของสำนักกรินไซ ที่เรียกว่าซาโตรินั้นเป็นการบรรลุธรรมแบบฉับพลัน (Sudden Enlightenment) ทั้งสิ้น กล่าวคือการบรรลุธรรมสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกกิจกรรมทุกขณะ เพียงแต่สำนักกรินไซ เป็นผู้ยกคำว่า “ฉับพลัน (Sudden)” นี้ขึ้นเป็นหลักในการเผยแผ่คำสอน และพัฒนาวิธีการสอนที่แตกต่างจากสำนักอื่น นอกจากนี้การบรรลุธรรมอันเป็นประสบการณ์ตรงของแต่ละคน (ปัจเจก) ซึ่งไม่สามารถถ่ายทอดอธิบายได้ด้วยคำพูด ภาพ หรือ ภาษาใด ๆ ทั้งสิ้น การที่มีการนิยามตัวชี้วัดในการบรรลุธรรมนั้น เป็นเพียงเครื่องมือชี้แนวทางให้ผู้ปฏิบัติได้เข้าใจในพัฒนาการของจิตและปัญญาในขั้นขององค์ความรู้ (Knowledge) ไม่ใช่เครื่องมือชี้แนวทางในการพัฒนาจิตและปัญญาในขั้นรู้แจ้ง (Enlightenment)

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากการทำวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์หลักที่จะวิจัยพัฒนาการแนวคิดและแนวการปฏิบัติธรรมของสำนักกรินไซเซน เพื่อให้เห็นเป็นภาพรวมอย่างกว้าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยพบว่ายังมีรายละเอียดอีกหลายประเด็นที่น่าศึกษาค้นคว้าเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้งต่อไป

- ๑) ศึกษาเปรียบเทียบการบรรลุธรรมแบบฉับพลันในบริบทของพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒) ศึกษาเปรียบเทียบการบรรลุธรรม ๔ ระดับของพระพุทธศาสนาเถรวาท และ การบรรลุธรรมโกธิ ๕ ระดับของนิกายเซน
- ๓) ศึกษารูปแบบการใช้นิทานเซน และการใช้ชาดกในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- ๔) ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดการบรรลุธรรมแบบฉับพลัน (Sudden Enlightenment) กับแนวคิดการบรรลุธรรมแบบเชื่องช้า (Gradual Enlightenment)
- ๕) ศึกษาเปรียบเทียบพุทธภาวะในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับจิตรประภัสสรในพระพุทธศาสนาเถรวาท

^๒ Erich Fromm, D.T. Suzuki and Richard De Martino, *Zen Buddhism and Psychoanalysis*, (New York: Harper & Row Publisher, B.E. 2503), p. 76.